

Novi miti o starih Hrvatih

Predigra

Predstavljamo si našega prednika nekje na začetku zgodovine. Človek je šele obvladal govor, iznašel ogenj in odkril, da je krepka veja lahko izvrsten podaljšek roke. Naš junaški prednik je, ves prebeljen s pepelom in lepo ozaljšan z navpičnimi črtami, ki mu jih je žena narisala na močno telo, vzel palico v roko in se podal v goščavo poiskat kaj za kosilo. Po večurnem tavanju skozi grmovje pravzaprav takrat še niti ni bilo ur) je nenadoma, povsem nepričakovano zagledal nekaj, česar ni še nikoli videl. Le nekaj korakov pred njim je iz grmovja stopil neznan moški. Bil je prav tak kot on: močan, na sebi je imel le ozko vrvico okrog pasu, z veliko brado, obeljen s pepelom in tudi črne proge je imel po telesu. Celo palico je imel v rokah. Le nekaj je zmotilo našega junaškega prednika. Tujec (mora biti tujec, saj ga še nikoli ni videl) ni imel, kot ima ves svet, prog, narisanih po dolžini telesa, temveč – *horribile dictu* – počez! Naš junaški prednik se je malce ustrašil. Tega mu ne smemo zameriti, saj česa tako nemogočega dotlej še ni bilo videti. Malo se je sklonil, razširil roke, dvignil palico in pokazal zobe. Lasje so mu stali pokonci. Izpuščal je globoke, nevarne glasove, kot jih je bil nekoč slišal pri volkovih. Popolnoma upravičeno je zavzel tak obrambni položaj, saj se je tudi tujec rahlo pripognil, razširil roke, dvignil palico pokazal zobe. Tudi njemu so lasje štrleli pokonci in je izpuščal globoke, nevarne glasove. Nedvomno ga je hotel napasti, kot nekoč mladi leopard, katerega se je komaj ubranil. Nekaj časa sta nepremično

stala obrnjena drug drugemu in prežala na prvi nasprotnikov gib. To, da sta nasprotnika, mu je bilo jasno že od samega začetka, ko je na tujčevem telesu ugledal vodoravne črte. Čez nekaj časa je stopilo iz grmovja še nekaj napačno poslikanih prikazni. Zdaj je tudi zadnje upanje, namreč da je kdo pomotoma napačno poslikal tujega lovca, izginilo, in naš junaški prednik je bil prepričan, da je naletel na neznano skupino ljudi, ki imajo drugačne, nenaravne navade in so zato zanj in za njegove nevarni.

Naš junaški prednik (moramo mu priznati prisotnost duha) je glasno in strahotno zarjovel, skočil, kolikor je mogel visoko razširil roke in noge in zavihtel palico (lasje so mu že tako in tako štrleli), se sunkoma obrnil in pobegnil. To je menda storil zadnji hip, saj je tudi strašni tujec strašno zarjovel, skočil, razširil roke in noge in zavihtel palico. Ko se je naš junaški prednik čez nekaj časa opogumil in ozrl, je videl, da mu je uspelo ubežati. Tujec mu ni več sledil. Ni sicer vedel, da so se tudi tujci približno v istem času ustavili, ozrli in pomislili "hvala Bogu, ušli smo pošasti", toda to za našo zgodbo ne bo več pomembno.

Ko je ves bled (to se je lepo videlo celo skozi plast belega pepela) in brez sape pribežal v taborišče, so ga obstopili presenečeni tovariši, posedli k ognju in poprosili, naj jim za božjo voljo pove, kaj se mu je strašnega zgodilo. Čez nekaj minut (tudi minut takrat pravzaprav še ni bilo), ko se je malce umiril in zajel sapo, je povedal, kaj se mu je zgodilo. Že vemo: povedal je približno to, da je v grmovju nenadoma in povsem nepričakovano zagledal nekaj povsem neznanega: le nekaj korakov pred njim je iz grmovja izstopil neznan moški, prav tak kot on, močan, oblečen le v ozko vrstico okrog pasu, z veliko brado, obeljen s pepelom in tudi črne proge je imel po telesu, le da jih ni imel, tako kot ima ves svet, narisanih po dolgem, temveč – neverjetno, toda resnično – počez! Nadaljevanje zgodbe že poznamo in ni mi ga treba ponavljati. Toda povedati moram, da je bilo njegovo (izmišljeno, seveda) opazovanje (izmišljena) **prva etnografska observacija**, njegovo pripovedovanje ob tabornem ognju pa **prvi etnografski referat v zgodovini**.

Njegovi tovariši so zaskrbljeno prisedli k ognju in premišljevali o tem, kar je povedal. Nekdo je zastavil usodno vprašanje: *ZAKAJ je tujec imel proge počez in ne pokonci? To je bilo* **prvo etnološko vprašanje**, prva zahteva po interpretaciji ugotovljene razlike med ljudskimi skupinami, *etnijami*. Nastal je molk, ki si ga nihče ni upal prekiniti. Šele čez nekaj časa je najstarejši in najmodrejši med vsemi počasi in s poudarkom rekel takole: *Mi si rišemo pokončne črte zato, ker, kot pravi staro izročilo, izhajamo iz jazbeca. Tujci si gotovo rišejo proge počez zato, ker najbrž izhajajo iz zebre*. Nato je vsem vidno odleglo. Bilo je celo čuti tihi "a-ha". Jasno, saj je bila to **prva etnološka razlaga**.

Kaj se je zgodilo? Zgodba je seveda izmišljena in nič se ni zgodilo. Vprašanje bi moral zastaviti takole: Kaj bi se lahko zgodilo, ko bi

zgodba opisovala resnični dogodek? Odgovor je preprost. Rodovni modrec je v svojem razmišljanju preskočil eno bistvenih stopenj znanstvenega razmišljanja. Tega mu kajpak ne smemo zameriti, saj je šele Galileo Galilei na prehodu iz 16. v 17. stoletje posebej oblikoval temeljna znanstvena vprašanja v njihovem logičnem in nujnem zaporedju: KAJ – KAKO – ZAKAJ. *Kaj* je vprašanje o pojavu, ki nas zanima, torej na fenomenološki ravni, *kako* sprašuje po funkciji in strukturi pojava, *zakaj* pa, na koncu, želi odkriti njegovo kavzalno utemeljenost. Naši davni junaški predniki si z veljavnostjo teh vprašanj in njihovim zaporedjem niso belili glave. Odgovor na vprašanje *kaj* se je podal sam po sebi: to so drugačni ljudje z okraskom, ki jih je spominjal na zebro. Vprašanje *kako* so, kot manj pomembno, preskočili in takoj poskušali dognati odgovor na najpomembnejše: *zakaj* [so se poslikali kot zebre]. Ker interpretacijski postopek ni bil znanstveno utemeljen, ga ni bilo mogoče znanstveno verificirati. Vanj je bilo treba verjeti: odgovor se je končal v mitu o poreklu.

Izhodiščni sklep. Dokazovalni postopek, ki ne respektira logičnega utemeljenega zaporedja vprašanj, pripelje samo po naključju pripeljale do resnice. Ko gre za vprašanja o poreklu, se tako vodeni postopek konča v mitu.

Izvirna hrvaška mita o njihovem poreklu

Hrvatom sta lastna dva stara mita o poreklu. Prvi, ki je na prvi pogled videti kot zgodovinsko poročilo, pripoveduje o posebni doselitvi Hrvatov v Ilirik s severa k že naseljenim (južnim) Slovanom, pod vodstvom petih bratov in dveh sestra. Drugi nasprotno pripoveduje o tem, da so se iz Ilirika, kjer naj bi bila pradomovina vseh Slovanov, izselili drugi slovanski narodi pod vodstvom treh bratov: Čeha, Leha in Meha (Moskovita), po katerih imajo danes ti narodi svoja imena.

Ta mit je samo različica praindoevropskega mita o treh bratih, ki je verodostojno potrjen v različnih indoevropskih izročilih, tako v iranskem krogu (pri Skitih, Osetinih, Perzijcih), pri drugih slovanskih narodih, zahodnih Germanih (Tacitovo poročilo o *Tuistu*, njegovem sinu po imenu *Mannus* in vnukih *Ingo*, *Isto* in *Irmio/Hermio*). Ta mit se danes po Dumézilu (čeprav v zadnjem času previdno) interpretira kot obrazložitev tričlene razdelitve indoevropske družbe v tiste ki delajo, ki molijo in ki se borijo. Spomnimo se indijskih *vaiya*, *kšatriya* (ali *rájanya*) in *bráhmāna*.

Prvi mit je zapisan v dveh med seboj neodvisnih virih (v *De administrando Imperio* bizantskega cesarja Konstantina VII. "Porphyrogenneta", po 955, in v *Historia Salonitana* splitskega naddiakona Tomaža [1200-1268]). Različico te zgodbe podaja Pop Dukljanin (gre za Gregorja iz Zadra, ki je bil v letih 1172-1195 nadškof v Baru) v svoji kroniki, ki je Prahrvate identificiral z Goti. Današnje kritično zgodovinopisje šteje sicer poznejše doseljevanje

Hrvatov iz Bele Hrvatske izza Karpatov kot zgodovinsko dejstvo, toda zgodba o petih bratih in dveh sestrah zelo spominja na madžarsko legendo o priseljevanju v Panonijo. Sedem madžarskih plemen (tudi ta so bila razdeljena v dve skupini, 5+2) je krenilo iz pradomovine, prehodilo Karpate proti jugozahodu in se tukaj naselilo. Tudi Madžari so vedeli, da je del njihovega ljudstva ostal v stari domovini. Sedem mitskih bratov je nasploh dobro znanih na vzhodu. V ruskih zagovorih je sedem bratov *sedem viharnih vetrov*; Kirgizi so svoje mitske prednike imenovali *sedem očetov*; Mordvini so pripovedovali, da *sedem bogov in dež nahrani ljudi*; Jakuti se poznali *sedem ognjenih bogov*, ki so bili obenem bratje. S tem smo že stopili v visoko mitologijo. Sedem sinov Nebeškega boga *numitorem* Mansov (Vogulov), pa tudi sedem indijskih *Aditya* in drugih podobnih sedem božanskih bratov potrjuje mnenje, da je bil *origo gentis*, ki pripoveduje o resničnem priseljevanju Hrvatov v današnjo domovino, oblikovan po vzoru starega mitskega modela.

Pri obeh mitih, ki jih je prevzelo srednjeveško hrvaško zgodovino-pisje, opazimo da so jih prilagajali vsakokratnim političnim in družbenim razmeram (Belaj 1994, 1998a). Tako so na primer še v 19. stoletju, v času t.im. ilirskega gibanja, zgodbo o avtohtonosti Hrvatov v današnji domovini uporabljali kot znanstveni dokaz za ilirsko teorijo političnega organiziranja južnih Slovanov. Po propadu ilirske teorije so opustili avtohtonistični model in znova je zaživel model o priseljevanju čez Karpate. Toda novo jugoslovansko politično zasnovano, ki je nadomestila ilirsko, je motila zgodba o posebnem priseljevanju Hrvatov kot že oblikovanega političnega subjekta. Zato so izročilo o drugotnem priseljevanju, izpričano pri Porfirogenetu i Tomi, kakor tudi pričevanja nevtralnih grških in arabskih virov o Veliki ali Beli Hrvatski za Karpati, v drugi polovici devetnajstega stoletja zavrnilo kot izmišljeno (Franjo Rački, Vatroslav Jagić). Južni Slovani naj bi prišli v jugovzhodno Evropo kot kulturno, jezikovno in etnično enotna množica in se šele tukaj začeli postopoma oblikovati v današnje narode. Ta teorija razlaga potrebo po bratstvu in enotnosti in ni čudno, da je v obeh Jugoslavijah imela skorajda status državne dogme.

Nepričakovana najdba v Tanaisu

Odgovori na vprašanje o poreklu nekega naroda so včasih ozko povezani z etimologijo njegovega imena. Toda imena Hrvati (pa tudi Čehi, Srbi, Kosezi) ni mogoče interpretirati iz slovanskega jezikovnega gradiva. Zato je okrog leta 1900 zbudila veliko pozornost najdba grškega napisa iz III. stoletja v Tanaisu, grški naselbini ob izlivu Dona v Azovsko morje.

Tam so namreč nagrobniku našli ime arhonta *Horoathos*, *Horouathos*. To je ime bilo presenetljivo podobno imenu mitskega

vodje Hrvatov pri Porfirogenetu (*Hrobathos*). Toda ker tedaj daleč naokoli okrog Tanaisa ni bilo Slovanov, tudi *Horvath* iz Tanaisa ni mogel biti Slovan. Postalo je jasno, zakaj hrvaškega imena ni bilo mogoče razložiti iz slovanščine. Prvi Hrvati (pravzaprav prvi nosilci etničnega imena *Hrvat*) sploh niso bili Slovani! Znova se je, kot nekoč (Kopitar, Miklošič) začelo govoriti o dveh naselitvenih valovih južnih Slovanov (Županič, Hauptmann), pri čemer naj bi drugi val bili slavizirani tujerodni Hrvati. To je seveda zbuvalo nejevoljo pri jugoslovansko usmerjenih krogih. Celotni resni hrvaški etnologi so začeli odkrivati resne indice za dvojno priseljevanje (Gavazzi 1936, Bratanić 1951).

Razvile so se tri hipoteze. Po prvi naj bi narodno ime Hrvatov bilo severnokavkaškega (N. Županič, R. Bleichsteiner), po drugi turkijškega (H. Howorth, P. Wirth, E. Kranzmayer, v novejšem času O. Kronsteiner 1978, W. Pohl 1985), po tretji pa iranskega (V. F. Miller, F. Justi, M. Vasmer, Lj. Hauptmann, O. N. Trubačov in številni drugi) izvora. O teh hipotezah sem pisal v knjigi, izdani leta 1998.

Vse tri hipoteze temeljijo na istem modelu. Vojaško dobro organizirani hrvaški konjeniki (Kavkazci, Obri ali Iranci, vseeno) naj bi kot vojaško dominantni politično organizirali nekaj slovanskih plemen, jim dali celo svoje ime, sami pa se kmalu jezikovno in kulturno asimilirali. Hrvatom se je iranska hipoteza zdela najbolj sprejemljiva. Radoslav Katičić jo je nekoč hudomušno označil kot "najmanj neverjetno".

Med drugo svetovno vojno je za kratek čas znova zaživela ideja o gotskem poreklu Hrvatov (Kerubin Šegvić 1936), v upanju da bo "*Neodvisno državo Hrvasko*" legitimiral v nacionalsocialističnem "novem redu". Končno naj omenim tudi oživitv hipoteze o Dalmaciji kot hrvaški pradomovini in s tem o Ilirih kot Slovanih (Mužić 1989; k temu Katičić 1990, 1991).

Prahrvati so bili Iranci

Iranska hipoteza se ponuja v dveh različicah. Po eni, bolj resni, naj bi Prahrvati, tako kot tudi Prarsrbi, Prakosezi, Pračehi, bili iranska (morda Sarmatska) skupina, ki je redila svoje konje v pontskih stepah, preden se je podala proti zahodu med Slovane. Zagovorniki te teze se dobro zavedajo njene hipotetičnosti.

Druga različica, ki bo v žarišču pričujoče razprave, je neoromatična. Ušla je znanstveni kritiki in se podala na področje fantazije. Ne razpolaga s preverljivimi argumenti, zato je treba vanjo *verjeti*. Zgodba o sekundarni migraciji Hrvatov na jug se je s tem vrnila na področje **mitov o poreklu**. Krog se, vsaj začasno, zapira. Razlika je v tem, da so nekoč v zgodbo o sedmih bratih verjeli, ker se je vklapljal v mitsko podobo sveta, danes pa jo predstavljajo kot znanstveno dognano resnico, v katero morajo vsi pravi Hrvati verjeti.

Ta novokomponirani mit zastopajo dobromisleči diletanti v znanosti, ki menijo da s svojim početjem delajo uslugo svojemu narodu. Mit namreč podaja odgovore na pereča vprašanja, kot je npr.: Kaj in kdo so bili naši predniki? Od kod so prišli? Kakšen je bil njihov jezik, kakšna je bila njihova religija, kakšen je bil njihov sadež, kako so se oblačili itd. Razen tega ta romantična in obenem radikalna iranska varianta vzpostavlja model, v katerem je takoj na začetku nemogoče povezovati Hrvate z njihovimi domnevnimi vzhodnimi brati, Srbi. To je po mojem mnenju najpomembnejši element mita o iranskem poreklu Hrvatov in je naletel na odobravanje. Mit je bez dvoma kontrapunkt srbskemu mitu o enotnem srbskem narodu treh religij, s pomočjo katerega so hoteli Hrvate preimenovati v "Srbe rimskokatoliške veroizpovedi" (tako še danes, leta Gospodovega 1998., meni dekan filozofske fakultete v Beogradu, Marojević).

Zagovornikom iranske "teorije" o poreklu Hrvatov je spodletelo pri dokazovanju. Med drugimi se sklicujejo na Maxa Vasmera, ki je zares zastopal iransko hipotezo, ne vidijo pa konsekvence njegovega etimologiziranja. Po Vasmerjevem mnenju je ime Hrvati nastalo šele po iraniziranju indoevropskega korena **ser-*, pri čemer je po zakonitostih razvoja iranskih jezikov začetni *s-* prešel v *h-* (kot na primer *soma*>*haoma*). To pa bi hkrati *horribile dictu*, *pomenilo*, da so Prahrvati pravzaprav iranizirani Prsrbi!

Zanimivo je, da ima cilj (dokazati, da so Hrvati in Srbi dva različna naroda) teži še ena hipoteza. Po njej celo Srbi (ali vsaj njihov zahodni, ijekavski, "dinarski" del) niso slovanskega rodu. Bili naj bi potomci severnoafriških Mavrov, ki jih je rimska oblast naselila v vzhodnih provincah. Njihovi romanizirani potomci so Maurovlahi, Morlaki, Vlahi; pozneje slavizirani pravoslavni Vlahi so šele v 19. stoletju prevzeli srbsko nacionalno idejo (tako Dominik Mandić posthumno, 1990).

Rekonstruirana zgodovina iranskih Prahrvatov

Dovolite mi zdaj, da vam vsaj v osnovnih potezah predstavim najpomembnejše "rezultate" nove hrvaške "etnogenezoologije", ki so jih v zadnjih letih objavljali v hrvaških publikacijah. V glavnem sem se držal "sinteze", ki jo je 21. marca 1997 objavil zagrebški tednik *Hrvatsko slovo*. Avtorja ne navajam.

Zdaj namreč, ko je iransko poreklo Hrvatov že znanstveno *dokazano*, lahko poiščemo v Iranu sledove Prahrvatov. In glej, že leta 1400 pred Kristusom se tam prvič omenjajo Hrvati. Kateri evropski narod se lahko pohvali s takšno starostjo? Takrat je mittansko-huritski kralj Turšata imenoval svojo zemljo *Hurawat Ehilaku*, "Hrvasko kraljestvo". Še danes v Iranu obstoja območje, imenovano *Horovati*. To ime je še danes živa sled mitanijskih Hrvatov. Pravzaprav Mittanci sploh niso bili Indoevropejci, kaj šele

Iranci (imeli so samo indijsko zgornjo družbeno plast). Toda to naj nas ne moti. Pri tako resnih rečeh, kot je zgodovina najstarejšega evropskega naroda, ne smemo biti malenkostni.

Tudi Zarathustra je omenil perzijsko Hrvasko v predgovoru svete knjige *Vendidat*: "Jaz, Ahura Mazda, sem ustvaril deseto lepo deželjo, blaženo *Harahvatijo*." To je, kot še veliko drugih virov, jasen dokaz, da ime Hrvati zares izhaja iz Irana.

Ta *Harahvatia* je obsegla vzhodni Iran, Afganistan in Baludžistan. V Afganistanu še danes baje obstaja (ah, kaj; baje! zanesljivo!) vas *Harvattia* in v njej je celo enako pleteninasto okrasje kot v srednjeveških hrvaških cerkvah. Samo ljubosumni Nehrvati lahko opozarjajo, da so takšni okraski že prej poznali Langobardom v severni Italiji.

Leta 653 se je del Hrvatov izselil iz *Haurahvatije* (torej je del Hrvatov ostal v pradomovini! NB: po osamosvojitvi leta 1991 je skupina navdušencev pripravljala *znanstveno odpravo* v Iran; iskali naj bi sledove iranskih Prahrvatov!) v okolico današnjega Teherana. O tem poroča veliki Herodot. Tam je Dariuš I. (524-486) dal postaviti veliki friz s človeškimi figurami. Pod deseto figuro je zapisano *To je Hauravat*. Na območju *Bagastan* (ime je nedvomno hrvaško: *Božji stan*, Božje stanovanje) je drugi relief, in tukaj predstavlja prva figura z leve hrvaškega kralja *Vivano*. Kot pripadniki iranskega dualizma so Hrvati tukaj prišli v stik s tamkajšnjimi Židi in se seznanili s svetopisemsko tradicijo. Noben drug evropski narod nima tako globoke vezi z Biblijo!

Čete Aleksandra Velikega so Hrvate imenovala *Aruhatti*, njihovo zemljo pa *Arachosia*. Iz *Harahvatije* Hrvati niso prinesli samo pleteninaste ornamentike, temveč tudi svojo današnjo rdeče-belo-modro zastavo in grb, ki je sicer imel 8x8 polj, tako kot tisti na dokumentu, s katerim so leta 1527 povabili Ferdinanda I. Habsburga, naj prevzame hrvaško krono.

Hrvati so se potem izselili iz Perzije na območje okrog Azovskega morja. Tam jih je našel Plinij Starejši pod imenom *Cortae*, kar pa je zanesljivo popačenka imena *Horvati*. Tam so Hrvati ustanovili državo *Rdečo Hrvatsko*. Začetnik dinastije je bil *Ukrmir*, po katerem je Ukrajina dobila svoje sedanje ime. Že tu so se Hrvati seznanili s krščanstvom, žal z arijskim, toda to je bila edina možnost, ki jima je bila na voljo.

Proti koncu šestega stoletja po Kristusu je Rdeča Hrvaska obsegala območje od Donave do Moskve. Sedanja ruska prestolnica, ki je leta 1997 proslavljala 850. obletnica ustanovitve, je torej bila v 6. stoletju hrvaško mesto. Hrvati so takrat imeli razen Rdeče Hrvaske še dve državi: *Veliko Hrvasko* na območju Karpatov, in *Belo Hrvasko*, ki je segala vse do Labe. O njej zgovorno priča Ptolomejeva karta (nastala je v prvem stoletju in bila revidirana v 4. stoletju, toda jaz sem gotovo spet malenkosten).

Veliki in slavni iranski narod Hrvatov je šele v 6. stoletju stopil v stik s Slovani. Takrat se začena njihova "slavizacija". Beseda *slavizacija*

mora biti vedno v narekovajih, ker so Hrvati ohranili svoje iranske (perzijske) šege, dele narodne noše, nemalo perzijskih besed, celo zoroastrovski dualizem je živel med Hrvati vse do konca srednjega veka v tim, bosenski cerkvi.

Iz Rdeče Hrvaske se je v 7. stoletju del Hrvatov odselil na jug, kjer je ustanovil novo Rdečo Hrvatsko. To so bili ustanovitelji moderne hrvatskega naroda in države.

Današnji Hrvati so torej samo površno slavizirani Iranci (pravzaprav: Perzijci) in imajo skoraj štiri tisočletja dolgo slavno zgodovino. Že od začetka so bili pravi narod z lastnimi kralji, katerih države so imele velikanska ozemlja, z državnimi simboli o njih so pisali najuglednejši zgodovinarji in kartografi. Iz iranske pradomovine so prinesli svojo vero, sicer z opaznimi judovskimi in krščanskimi vplivi, legendo o treh bratih, predromansko umetnost s pleteninastimi vzorci in tlorisi, ki jih najdemo v starohrvaških cerkvah, svoje navade in nošo. Narod, ki ima tako slavno zgodovino, zares ne more biti eno s svojim vzhodnim sosedom, ki povrhu še sam ni slovanskega rodu!

Tudi hrvaška religija je pravzaprav iranska!

Iranski hipotezi so se pridružile še nekatere, ki vodijo v isto smer. Najplodnejša je vsekakor hipoteza o prahrvaškem (iranskem) ver-skem dualizmu. Ta hipoteza temelji na odkritju Jana Peiskerja, ki je še leta 1883 dokazal, da se na številnih zahodnoslovanskih krajih ponavlja značilen položaj vzpetin z imeni, ki spominjajo na Hudiča, strah, temo, pekel, črno, vranca (na desni strani reke), oziroma na Svaroga, Sonce, Svantevida, nebo, belo, belega konja/kobilo (na levi strani). Peisker je te značilne konfiguracije v naravi interpretiral kot naravna svetišča stare, praslovanske, toda izvorno iranske zoroastrovske dualistične religije, kjer naj bi na levi strani reke častili dobrega, belega boga, boga svetlobe, *Ahura Mazdo*, na desni pa zlega, črnega boga, boga teme, *Devo*. Južnoslovanskem občestvu je svojo hipotezo predstavil čez pol stoletja 1926, 1926/27 in 1928 (Belaj 1998b).

Peiskerjevo zanimivo, inovacijsko in argumentirano hipotezo je prevzelo nekaj hrvaških intelektualcev (Šufflay 1928, Pilar 1931). Drugod so jo zavrnili (Kelemina 1926/1927) ali preprosto ignorirali. Šufflaya so leta 1931 zahrbtno umorili beograjski policijski agenti, njegov nauk pa so prevzeli goreči borci za hrvaško neodvisnost in ga rahlo preoblikovali. Medtem ko je Šufflay (po Peiskerju) menil, da gre za splošnoslovanski pojav, in je celo prinesel nekaj podatkov s srbskega omočja, so se njegovi manj kritični nadaljevalci zadovoljili z domnevno hrvaško-iransko vzporednima in imeli Peiskerjevo hipotezo za pomemben dokaz za iransko pripadnost Prahrvatov. V tej funkciji jo lahko zasledimo še danes v rodoljubnem paranznanstvenem slovstvu. V določenem pogledu so temu krivi sami znanstveniki. Ti so skupaj s pomanjkljivo Peiskerjevo interpretacijo

problema tudi sam problem (namreč: zakaj si toponima stojita v pokrajini v jasni semantični opoziciji in zakaj so imena, ki spominjajo na sonce, svetlobo ipd. vedno na levi, tista ki so povezana s temo, hudičem ipd., vedno na desni strani tekoče vode) preprosta pometli pod preprogo. S tem so ga dejansko prepustili nekritičnim publicistom, ki so si ga prilastili in ga s pridom zlorabljajo.

V novejšem času so se odprle nove možnosti interpretiranja Peiskerjevih "kulturnih prizorišč" (kot jih je poimenoval Kelemina 1926/27), seveda iz drugih izhodišč (Belaj 1988, 1998b). V novih raziskavah s področja praslovanske mitologije so namreč na strukturalni ravni rekonstruirali fragmente svetih mitskih besedil poganskih Slovanov in dokazali njihovo zakoreninjenost v praindoevropski tradiciji. To pa z iranskim problemom nima nič skupnega. O nekem verskem dualizmu v zoroastrovskem smislu (opozicija Dobro-Zlo) pri poganskih Slovanih in kajpak pri Hrvatih ni niti sledu.

Svojevrstna "sinteza" izsledkov "raziskav" je objavljena tudi v tedniku *Hrvatsko slovo*, in sicer 18. septembra 1998. Avtor, ki ga ne bom navedel, razlaga ureditev t.im. Cerkev bosenske s predpostavko, da gre za površno pokristjanjeno prahrvatsko zoroastrovsko religijo. Pripadniki te religije so se imenovali *janjani*. Vrhovni poglavar je bil *did* ("dedek"), ki so ga v Krajini (gre za območje notranje Dalmacije okrog Imotskega in Vrgorca; nima nič skupnega s t.im. srbsko Krajino) imenovali *jad*; bil je redovnik. Obrede so opravljali drugi redovniki, ki so se imenovali *gosti*. V Hercegovini so jim rekli *jast*. Z cerkve, ki so jim rekli *hiže*, so skrbeli laiki. V Krajini so takemu rekli *rac*. *Janjani* so vse redovnike imenovali *pop*. To še zdaleč ni povezano z grškim *papas*. Beseda *pop*, znana še danes na vsem območju Krajine (pa tudi, denimo, pri Rusih, ampak gotovo sem spet zloben), izvira od prahrvaških besed *pava* in *vapa*, do prehoda glasu *vv o(?)* pa je prišlo pod vplivom latinščine. Saj je tudi hrvaška beseda *opat* nastala iz starih hrvaških besed *vapa* in *paca!*

Pisec omenjenega članka namenoma ni uporabil besede *Bog*, ker je – kot pravi – njen izvorni pomen "uživanje". Iz te besede je nastala tudi hrvaška beseda *boja* ("barva"; dejansko gre za turško *boya*, *boyama*). Izvirna oblika je bila *baja*, nastala pa je z latinizacijo (?) besede *buj*. Hrvati so sprva Vsemogočega imenovali *hasa* in *jasa*. Iz slednje je nastalo hrvaško ime *Isus* ("Jezus"), ki so ga sprva pisali kot *jasac*. Od tod je tudi hebrejsko ime *Isac* oziroma grško (?) *Isus*. Beseda *Krist* ("Kristus") je latinizirana hrvaška beseda *Hrst*, ki je prvotno pomenila "svastika". Istega porekla je ime indijskega boga *Kršne*, ki je inkarnacija boga *Višnje* (tukaj je pisec najbrž imel v mislih hrvaški pridevnik *višnji* "najvišji", ki v samostalniški rabi zares označuje Boga). Tudi nazivi *biskup* ("škof"), *svećenik* in *župnik* so iz janske religije. Janska religija je razvila visoko duhovnost, katere jedro je bilo znanje imenovano *vida* ali *veda*.

Dovolj je bilo "janskega" etimologiziranja. Postalo je jasno, da so Hrvati ohranili do konca srednjega veka neko izredno staro religijo,

saj so judovstva, krščanstvo in celo vedsko učenje samo njene izpeljanke. Nekaj pripadnikov "janske" religije živi še danes med nami. Pisec, čiger članek navajam, sam o sebi pravi: *Da, ja sam Hrvat – janjanin*. . . Naj na koncu omenim še to (pa brez komentarja), da pisec meni, da bi rimskokatoliška cerkev morala vse hrvaške cerkve "vrniti" pripadnikom Kršne, ker so "nastale zaradi njegovega imena" . . .

Problemi za konec

Sodobni "zgodovinski" miti nastajajo, kot sem povedal, takrat, ko nekdo, ki se ima za zgodovinarja, prezre znanstveno metodologijo, ki mora zajeti vse, od kritike virov naprej, in vsebuje tudi določeno zaporedje, ki ga mora znanstvenik upoštevati v dokaznem postopku. Tak "zgodovinpisec" ne more priti do znanstvene resnice. Toda to ga ne moti, saj je cilj njegovega napora že vnaprej dokazati oblikovano misel. Problem nastane takrat, ko piščevo zamisel podpirajo tudi drugi ljudje, ki mu kaj radi verjamejo in imajo njegove "dosežke" za čisto resnico. Z "znanstvenimi" obredi (kot so "odprave", posvetovanja ipd.) se producira svetost. Miti se nanašajo na narod/nacijo in le-taka "znanost" posvečuje narod/nacijo. "Janjec", čigar ideje sem predstavil, je to jasno pokazal. Na lestvici vrednot je čisto na vrhu tisto, kar naj bi bilo najbolj sveto: *Hrvat, potom katolik, a tek onda čovjek*.

Resne hrvaške zgodovinske znanosti – zgodovinpisje, arheologija, etnologija, lingvistika – ne jemljejo takih hipotez resno, kar pa pri ljubiteljih v modernih zgodovinskih mitov zbuja občutek, da obstaja zarota (jugonostalgiki, masoni!), ki ne privošči Hrvatom velike, sijajne, slavne, junaške zgodovine. Težava je v tem, da so zagovorniki takšnih "teorij" drugače resni ljudje, ki so si v svojih strokah (pravo, matematika, medicina, novinarstvo) ustvarili visok in zaslužen ugled. Z zgodovinskimi vprašanji se ukvarjajo kot s konjičkom in želijo služiti svojemu narodu. Ker pa niso opremljeni z znanstvenim aparatom in jim je tudi znanstvena metoda neznan, se vsak dialog z njimi lahko konča v "verskem boju". Najteže je v znanosti dokazati netočnost neargumentiranih trditev.

Množice, senzibilizirane do skrajnih meja z brutalnim napadom na vse, kar je hrvaškega, jemljejo take neznanstvene hipoteze s hvaležnostjo (Belaj 1994). Po letu 1991 so take hipoteze zbudile veliko pozornost v medijih (tako kot, na primer, numerologija, astrologija, čarodejni minerali), izhajale so knjige, objavljali so se feljtoni. Ustanovljeno je bilo celo "znanstveno" društvo, ki se ukvarja s hrvaško "etnogenezologijo".

Podobne pojave zasledimo tudi drugod. V Nemčiji se je po porazu v prvi svetovni vojni na podlaga starejših idej zaradi težkega in ponižujočega položaja razcvetel mit o arijskem Nadčloveku. V Sloveniji je, brez dvoma z željo pokazati, da Slovenci niso istega

rodu kot "južni bratje", zaslovel mit o venetskem izvoru Slovencev. Da so to zares tako doumeli, pričajo ostre izjave v najvišjih partijskih gremijih rajnke federacije. V Rusiji so se po zlomu nadnacionalnega komunizma (seveda ruskih barv) in razpadu imperija, v katerem so Rusi imeli vajeti v svojih rokah, razširile nekritične študije nacionalne zgodovine, mitologije in podobno.

V demokraciji naj bi vsakdo imel pravico izražati svoje mnenje. Toda mediji delajo s popularizacijo takšnih hipotez slabo uslugo hrvaški znanosti. Resne znanstvenike smešijo v očeh tujih kolegov. Ni bil namen, mojega prispevka podati nove dosežke v prečevanju hrvaške etnogeneze. Hotel sem samo opozoriti na paraznanstvene težnje v nekaterih krogih hrvaške inteligence in pokazati, kje so dejavniki, ki omogočajo ustvarjanje novih mitov.

LITERATURA

- BELAJ, Vitomir (1988): *Raubbemerkungen zu Katičić' "Nachlese"*. V: Wiener slavistisches Jahrbuch 34:159-161.
 (1994): *Sind die Kroaten Slawen?* V: Studia ethnologica Croatica VI:67-78.
 (1998a): *Die Kunde vom kroatischen Volk. Eine Kulturgeschichte der kroatischen Volkskunde*. Gardez!, St. Augustin bei Bonn.
 (1998b): *O patrocinjiju ptujske proštjske cerkve*. V: Ptujška župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in 850. obletnice Konradove cerkve. Ptuj, 145-152.
- BRATANIĆ, Branimir (1951): *Uz problem doseljenja Južnih Slavena. Nekoliko etnografsko-leksičkih činjenica*. V: Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, I, Zagreb, 221-250.
- GAVAZZI, Milovan (1936): *Problem karakterističnoga razmještaja nekih etnografskih elemenata na Balkanu*. V: Sbornik na IV kongres na slavjanskite geografi i etnografi v Sofija, 1936. Sofija, 231-236.
- KATIČIĆ, Radoslav (1990): *Ivan Mužić, Podrijetlo Hrvata (Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije)*, Zagreb 1989. V: Obavijesti Hrvatskoga arheoloskog društva 22-2:60-62.
 (1991): *Još jednom o Mužiću*. V: Starohrvatska prosvjeta, Ser. 3, 19:285-287.
- KRONSTEINER, Otto (1978): *Gab es unter den Alpenlawen eine kroatische ethnische Gruppe?* V: Wiener slavistisches Jahrbuch 24, s. 155.
- MANDIĆ, Dominik (1990): *Hrvati i Srbi dva stara različita naroda*. Zagreb 1990.
- MUŽIĆ, Ivan (1989): *Podrijetlo Hrvata (Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije)*, Zagreb.
- PEISKER, Jan (1926): *Tvarog, Jungfernsprung und Verwandtes*. V: Blätter für Heimatkunde, 7-8:49-57.
 (1926/1927): *Na obranu*. [odgovor] V: Etnolog I:169-171.
 (1926/1927, prevedel Ivo Pilar): *Koje su vjere bili stari Sloveni prije krštenja?* V: Starohrvatska prosvjeta NS II/1928.
- PILAR, Ivo (1931): *O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju*. V: Zbornik za narodni život i običaje 28:1-86.
- POHL, Walter (1985): *Das Awarenreich und die "kroatischen" Ethnogenesen*. V: Die Bayern und ihre Nachbarn, I. Wien, 294-298.

ŠEGVIĆ, Kerubin (1936): **Die gotische Abstammung der Kroaten.** Berlin.

ŠUFFLAY, Milan (1928): **Otkriće velike tajne slavenskog poganstva.**

Znamenita studija profesora Jana Peiskera. V: Obzor od 11. IX. 1928.